

Kan arbeidslivet reddes ut av EØS-fella?

Innhold

Forord	2
Besværet med bemanningsbransjen	4
Sveits tar kontroll med sosial dumping og nekter å bøye seg for EU	8
Truer ikke EUs minstelønnsdirektiv lenger den norske modellen?	10
Overkjører Norden	14
Arbeidsmyndigheten ELA rykker innpå	15
Seriøsitetsmodellene mot EØS-modellen	20
Strømpriskrisa og industrien	24
EUs karbonskatt kommer	30
Drosjesvingen uteblir	32
Jernbanepakka – hva nå?	36
Danskene utfordrer EU om busskabetasje	40
Velferd og offentlige tjenester	44
Handel etter brexit	48

Nei til EUs skriftserie Vett nr. 1 2022

Redaktør: Morten Harper

Redaksjon: Jan R. Steinholt og Arne Byrkjeflot

Grafisk utforming: Eivind Formoe

Forsidetegning: Jørgen Bitsch

ISSN: 1504-5374 / ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 4000

Trykkansvarlig: Retail Production AS

Les tidligere Vett-utgaver og bestill abonnement på www.neitileu.no

Forord

EØS bestemmer

Fagbevegelsen, og spesielt LO, står på to bein. Det eine er tariffavtalene som skal hindre at arbeidsfolk konkurrerer med hverandre på lønns- og arbeidsvilkår, sikre medlemmene en rettmessig andel av verdiskapningen, kompensasjon for prisstigning, likelønn og viktige rettigheter i arbeidslivet.

Det andre har vært ad politisk vei – historisk særlig i samarbeid med Arbeiderpartiet – å regulere kapitalen og bygge opp offentlige velferdsordninger gjeldende for alle. I tillegg trepartssamarbeid i tråd med intensjonen i den norske modellen.

Etter førti år med nyliberalisme er modellen utsatt for rasfare. Det politiske og faglige styrkeforholdet er endret. Toneangivende arbeidsgiverforeninger og arbeidsgivere går inn for å svekke arbeidsmiljøloven og garantiordninger i tariffavtalene. Høyresida i regjering har fremmet profitt i velferden, men uten å blunke fratatt arbeidsløse feriegødtgjørelse. Sosial dumping og lavlønnskonkurranse har fått vokse fram i de fleste bransjer. Slik angripes den norske modellen fra toppen og forvitrer i bønn. EØS-avtalen både bidrar til og krever at dette fortsetter. En sjølstendig fagbevegelse med klare krav og evne til å sette makt bak kravene, kan dreie dette i en annen retning.

EØS-avtalen står i veien for både styring av kapitalen og sikring av tariffavtalene. Arbeiderpartiet som et sosialdemokratisk styringsparti passer ikke med EØS-avtalen som ramme, og partiet er ikke lenger noen ørn blant partiene. Fagbevegelsen kommer på defensiven fordi tariffavtaler og arbeidslivslovgivning ikke har forrang framfor EUs regler. SV-leder Audun Lysbakken har treffende kalt EØS-avtalen et abonnement på høyrepolitikk.

Ei ny tid blir imidlertid møtt av stadig flere aktive fagorganiserte og tillitsvalgte som mener at tvangstrøya EØS må bekjempes ved å si nei til nye direktiv og kreve at den erstattes av en handelsavtale med EU. Denne radikale strømmingen har etter hvert blitt så sterk at den har pressa LO-sekretariatet til å fatte vedtak mot EUs

Roy Pedersen holder appell under demonstrasjon for politisk kontroll over krafta, foran Stortinget 20. januar 2022 (Foto: Eivind Formoe / Nei til EU.)

vikarbyrådirektiv, å gå imot EUs energibyrå ACER og kreve veto mot innføring av EUs fjerde jernbanepakke.

EL og IT forbundet, Fellesorganisasjonen og Norsk Lokomotivmannsforbund har vedtak som krever ut av EØS. Sikring av framtidige lønns- og arbeidsvilkår dreier seg ikke kun om å gå imot enkeltdirektiv, men å få stadig flere til å gå imot selve avtalen. Kampen for aktiv bruk av veto retten i EØS-avtalen og konkrete krav for å ta oss ut av for eksempel EUs fjerde jernbanepakke eller ACER, er eksempler på aktivisering som bidrar til slik forståelse. Det samme gjør det å se at ja-sida i nasjonal politikk går inn for eller støtter markeds-Norge framfor fellesskapsløsninger og samholds-Norge. Det er nettopp gjennom en sterkere allianse med fagorganiserte som ønsker en annen retning, samtidig som denne styrkes, at vi kan komme nærmere målet om en handelsavtale med EU.

Dette Vettheftet drøfter en rekke EØS-relaterte saker hvor det endelige utfallet blir avgjørende for framtidige arbeidsplasser og fagorganisertes lønns- og arbeidsvilkår. Det er vel mulig at flertallet på LO-kongressen i 2022 fortsatt kan velge alliansen med markeds-Norge, men kampen mot EU-direktiv og EØS-politiet ESA – og for en sterkere fagbevegelse – vil fortsette å vokse i styrke.

Roy Pedersen
Leder i Nei til EU

Besværet med bemanningsbransjen

Vil EU godta forbud mot bemanningsbransjen i Oslo-området og innstramming ellers?

Av Arne Byrkjeflot

Hadia Tajik er ikke den mest høyrøstede i regjeringen. Men hun leverer på regjeringens løfter om tiltak mot sosial dumping. Etter et langvarig og økende press fra fagbevegelsen, anført av Oslo Bygningsarbeiderforening¹, er nå forslag sendt på høring. Forslaget er forbud mot bemanningsbransjen innenfor bygning i Oslo, Viken og Vestfold.

Det er allerede innført at innleie er forbudt uten avtale med til-litsvalgte i organiserte bedrifter. Dette er blitt omgått ved å misbruke regelen om at innleie kan skje ved midlertidige behov. Denne adgangen foreslås også fjernet. I tillegg er det sendt på høring forslag om å stramme inn på definisjon av entrepriser for å unngå at innleie erstattes med falske entrepriser.

NHO og bemanningsbransjen er sjølsagt bekymret

Nina Melsom, direktør for arbeidsliv i NHO er bekymret for reguleringene. Overfor FriFagbevegelse² peker hun blant annet på at hvis det blir forbudt å leie inn ved midlertidige behov, så kan det bety at bedrifter kan få problemer med å håndtere produksjonstopper og sesongsvingninger.

Melsom frykter dessuten at forbudet vil føre til problemer for små og mellomstore bedrifter, hvor de ansatte ikke er medlemmer av et fagforbund. Forbudet mot innleie i byggebransjen i Oslo-området kan føre til en del entreprenører vil måtte si nei til oppdrag, peker Melsom også på. Det vil rett nok være lov å leie inn fra andre produksjonsbedrifter, men det er ikke sikkert at de har ledig kapasitet når behovet oppstår.

Streik mot bemanningsbransjen i november 2017. EØS og vikarbyrådirektivet var viktige tema. (Foto: Jan R. Steinholt.)

Samlet fagbevegelse

En samlet fagbevegelse mener forslaget er helt nødvendig. «Vi støtter helhjertet opp om innstramming av innleie-regelverket, som er helt nødvendig for å stanse løsarbeidertilstandene i det norske arbeidslivet», sier LO-leder Peggy Hessen Følsvik i en kommentar til regjeringas forslag.³

Det blir ikke færre arbeidere av at bemanningsbransjen forsvinner. De er der og kan nå ansettes fast. Det er fortsatt mulig å leie ut mellom produksjonsbedrifter. Om et firma får et anbud og et annet taper, kan arbeidskrafta leies ut midlertidig. Slik var det før frislippet av bemanningsbransjen i år 2000, og det praktiseres i enkeltes bransjer.

Tidligere har NHO argumentert med at bemanningsbransjen er en vei inn i arbeidslivet for ungdom uten arbeidserfaring. Det er vel heller tvert imot. Muligheten for å leie inn østeuropeisk arbeidskraft til en billig penge uten å ha noe ansvar for arbeidskrafta, har stengt ungdom ute. Det har gått ut over lærlingeordningen og søking til faget. Nå kan bygningsfagene igjen bli attraktive, og både utdanning og lærlingeordning styrkes. «Ungdom er smarte, de tar ikke fagutdanning hvis de ser at det ikke er noen framtid for dem i bransjen», uttaler Følsvik.⁴

Statistisk Sentralbyrå sier følgende i sin rapport fra 2018⁵: Produktiviteten i bygge- og anleggsvirksomhet har falt med 10 prosent siden år 2000. I den samme perioden har produktiviteten i privat sektor i Fastlands-Norge økt med 30 prosent. Det skal godt gjøres å ikke se sammenhengen mellom at fast ansatte erstattes med innleie og dette misforholdet.

Hvorfor har det vært så tungt å få et forbud mot bemanningsbransjen?

For det har det i sannhet vært. Både på landsmøter i forbund og på LO-kongress har det vært umulig å få gjennom klare vedtak. På Fellesforbundets landsmøte i 2019 ble det vedtatt at «bemanningsbransjen må avvikles i sin nåværende form». Dagen etter vedtaket var forbundets ledelse ute og sa at det ikke måtte oppfattes som at Fellesforbundet var for forbud. Nå er alle for forbud, presset har virket.

Vil regjeringens lovforslag overleve møtet med EØS-avtalen og vikarbyrådirektivet?

Vikarbyrådirektivet, norsk lov fra 1. januar 2013, innførte likebehandling av innleide. De skulle ha krav på samme lønn, arbeidstid og arbeidsforhold som fast ansatte der de var innleid. Slik har det ikke fungert.

Stort sett går de på ufaglært lønn uansett kvalifikasjoner, og tjener 50 til 60 kroner under gjennomsnittet i bransjen. Og svært mange er på lønninger og arbeidstid i strid med norsk lov. I praksis er de uten stillingsvern, og å si imot kan bety at du ikke har jobb.

Pakt med EU

Pakten med EU var at når likebehandling innføres, så skal bemanningsbransjen til gjengjeld anerkjennes og behandles som en nødvendig del av arbeidslivet. Til nå har verken NHO eller bransjen sjøl hentet fram denne lovformuleringen. De venter nok til det er innført i norsk lov. Men det vil helt sikkert ligge i bakhodet når selve lovforslaget skal utarbeides.

I vikarbyrådirektivets artikkel 4 om revisjon av restriksjoner eller forbud står det:

«1. Forbud mod og restriktioner i anvendelsen af vikararbejde kan kun begrundes i almene hensyn til især beskyttelse af vikaransatte og krav til sundhed og sikkerhed på arbejdspladsen eller i behovet for at sikre et velfungerende arbejdsmarked og forebygge misbrug.»

Forbud og oppheving av innleie ved midlertidige behov oppfyller alle betingelsene her. Det beskytter innleide mot underbetaling. De er mer utsatt for arbeidsulykker. Innleie ødelegger arbeidsmarkedet og misbrukes. Men erfaringen er at slike formuleringer (som går igjen i EUs direktiv) ikke oppfattes på samme måte i EU-domstolen eller «lillebror» EFTA-domstolen.

Det er et faktum at produktiviteten i byggebransjen er gått ned. Den norske allsidige fagarbeideren er blitt bas. Arbeiderkollektivet er svekket. Arbeidsgiver har ikke samme oppfølging, og innleid arbeidskraft har ikke den samme tilhørighet og lojalitet. Eksport av rimelig arbeidskraft skaper dessuten vansker for verdiskapingen i hjemlandene arbeiderne kommer fra.

Handlingsrommet prøves ut

Da vikarbyrådirektivet kom ble det markedsført som en gavepakke til både fagbevegelse og bransje. Det skulle være likebehandling i lønn og arbeidsvilkår. I praksis har likebehandling vært betaling for ufaglærte, 50 til 60 kroner per time under gjennomsnittet i bransjen. Fagbevegelsen i de mest utsatte områdene har lagt ned en heltemodig innsats i å følge opp likebehandlingen. Problemet har vært at så mange pendler. Med lave utgifter hjemme og ei lønn som er høyere enn i hjemlandet, har motivasjonen for organisering vært lav. Organisasjonsgraden i bygning i Oslo har sunket fra nærmere 30 prosent til nærmere 10 prosent. Forbudet kommer i siste liten.

Likebehandlingen pris var at bemanningsbransjen skulle behandles og respekteres som en helt vanlig bransje. Handlingsrommet i vikarbyrådirektivet kan nå få sin prøve.

Noter

- 1 FriFagbevegelse 26.08.21, <https://frifagbevegelse.no/nyheter/fagforeninger-streiket-mot-innleie-i-byggebransjen--utfordringene-er-aller-storst-i-oslo-6.158.813542.992c472771>
- 2 FriFagbevegelse 18.01.22, <https://frifagbevegelse.no/nyheter/na-kommer-det-et-forbud-mot-bemanningsbransjen-i-osloomradet-6.158.846814.9a72b38009>
- 3 Ibid.
- 4 Ibid.
- 5 SSB 19.11.18, <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/produktivitsfall-i-bygg-og-anlegg>

Sveits tar kontroll med sosial dumping og nekter å bøye seg for EU

Sveits sa nei til EØS-avtalen. Men Sveits er som Norge en del av EUs felles arbeidsmarked. Det betyr at når deres regler faktisk fungerer så er det ingen grunn til at Norge ikke kan innføre tilsvarende. Sjøl om EU ikke liker det.

Etter en studietur til Sveits oppsummerer Roar Eilertsen, daglig leder i De Facto, tiltak for å hindre sosial dumping ved utenlandske firma på kortvarig oppdrag (utstasjonering) i Sveits på denne måten:

- Virksomheter som ønsker å bruke utenlandsk arbeidskraft i Sveits må melde inn oppdraget til sveitsiske myndigheter minst åtte dager på forhånd. Innmeldingen skjer via et online-skjema, hvor oppdragets art, lokalisering og varighet oppgis. Navn, godkjent ID, arbeidsoppdrag og kvalifikasjoner på de utenlandske arbeidstakerne skal oppgis, og man forplikter seg til å tilby lønns- og arbeidsbetingelser i tråd med det som er vanlig sveitsisk tariff/standard. Det må også dokumenteres at man har bolig til arbeidstakerne basert på vanlig, sveitsisk standard.
- Et utenlandsk firma kan ikke ha arbeidstakere i Sveits mer enn 90 dager per år. Regler for beregning av lengden oppgis i forbindelse med utstasjoneringen.
- Virksomheter som ønsker å bruke utenlandsk arbeidskraft må dokumentere at de på forhånd har lyst ut stillingene i det lokale arbeidsmarkedet hvor oppdraget skal utføres.
- Virksomheten som skal bruke utenlandsk arbeidskraft må sette inn et depositum på en konto hos sveitsiske myndigheter, som skal dekke lønn, skatter og avgifter knyttet til oppdraget. Depositumet frigis etter at oppdraget er fullført og alle forpliktelser er oppfylt.
- I hvert geografisk område opprettes det «arbeidsmarkedsråd»

med representanter for myndigheter, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner. «Rådet» har ansvar for å kontrollere at regelverket for bruk av utenlandsk arbeidskraft etterleves.

- Representanter for «Rådet» gjennomfører kontroller på arbeidsplassene, basert på risikoanalyser for omfang, bransjer og erfaringer. Rådet bestemmer hvem som i praksis skal gjennomføre kontrollene, og ofte er det representanter for fagforeningene alene.

Eilertsen mener, etter møter med fagforeninger i Sveits, at systemet fungerer. Fagforeningene kan som representant for arbeidsmarkedsrådet oppsøke bedriftene, kontrollere at ting er i orden og ilegge bøter. En drøm for fagforeningstillitsvalgte i Norge.

EU forlanger endringer – Sveits gir seg ikke

I forhandlinger om en ny mer omfattende avtale med Sveis, har EU krevd endringer.¹ Spesielt gjelder det meldeplikten på forhånd og kravet om depositum. Dette kunne ikke Sveits gå med på.² En viktig grunn til det er at de visste det ville bli samlet inn tilstrekkelige underskrifter for en folkeavstemning som ville avvist EUs krav med stort flertall.

Sveitsisk fagbevegelse ser det som en seier at Sveits fortsatt kan sikre uavhengig lønnsbeskyttelse.³ «Representantene for EU svikter sine egne innbyggere», sa sjefsøkonomen i landsorganisasjonen SGB Daniel Lampart, før forhandlingsbruddet var et faktum.⁴ Han viser til at det hvert år kommer 400 000 nye EU-borgere for å jobbe i Sveits. «Takket være lønnsbeskyttelsen får de sveitsisk lønn og er glade for det», poengterer LO-økonomen. For EU kommer snakk om lik lønn for likt arbeid i annen rekke, etter den frie markedsadgangen for bedriftene i landa som omkranser Sveits.

Noter

- 1 EU/EØS-nytt 29.04.21, <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/EU-EOS-informasjon/EU-EOS-nytt/2021/eueos-nytt---29-april-2021/status-for-forhandlingene-mellom-eu-og-sveits/>
- 2 ABC Nyheter 06.06.21, <https://www.abcnyheter.no/nyheter/politikk/2021/06/06/195763429/sveits-ma-se-til-a-laere-av-norge>
- 3 SGB 26.05.21, <https://www.sgb.ch/themen/arbeit/detail/gefahren-fuer-den-lohnschutz-abgewehrt>
- 4 MSN 11.05.21, <https://www.msn.com/de-ch/nachrichten/politik/sgb-chef%C3%B6konom-daniel-lampart-kritisiert-eu-rahmenabkommen-eu-vertreter-lassen-ihre-eigenen-b%C3%BCrger-h%C3%A4ngen/ar-BB1gBwgh>

Truer ikke EUs minstelønnsdirektiv lenger den norske modellen?

EUs minstelønnsdirektiv vil gripe direkte inn i lønnsbetingelsene. Dette er en inngripen i det nordiske systemet der lønn er en sak mellom partene.

Av Arne Byrkjeflot

Torgny Hasås i FriFagbevegelse skriver i Dagsavisen 4. januar om svensk LOs reaksjon på EUs minstelønndirektiv og euro-LO (DEFS) sin støtte til direktivet:

«Rett før jul sendte svensk LO et brev til Den europeiske faglige samorganisasjonen (DEFS) der de gjorde det klart at de ikke vil betale sin kontingent til DEFS første halvår 2022. DEFS, kjent som Euro-LO eller den engelske forkortelsen ETUC, er en samorganisasjon for alle fagbevegelser i Europa.

Svensk LO vil heller ikke delta på møter i DEFS det nærmeste halvåret og har uttrykt mistillit til generalsekretæren og visegeneralsekretær Esther Lynch. Lynch er ansvarlig for DEFS' arbeid med EUs forslag om et minstelønnsdirektiv.»¹

Svensk LOs kongress har vedtatt en skarp uttalelse:

«Til tross for omfattende protester fra svensk arbeiderbevegelse la EU-kommisjonen i 2020 fram et lovforslag som strider mot EUs grunnlov og er et knyttneveslag rett i magen på den svenske modellen for kollektive forhandlinger.»

EU-kommisjonen sier at den nordiske modellen skal hensyntas, men det stoler svensk LO ikke på. Torbjörn Johansson, som er forhandlingssekretær i svensk LO, minner om at når Sverige ble med i EU,

En delegasjon fra svensk fagbevegelse hos EU-kommisjonen i Brussel for å forsøke å forhindre at Laval-dommen i 2008 satte til side krav om tarifflønn for utenlandske arbeidere i Sverige. Fagbevegelsen gikk på et sviende nederlag, fri flyt var viktigere enn svensk tariffavtale.

fikk de et papir som sa at den svenske modellen ikke skulle påvirkes. «Deretter kom Lex Laval»², sier Johansson til Arbetet.se, og fortsetter: «Tomt prat kan vi være foruten. Vi behøver tekster som holder ved rettslig prøving. En sånn bløff som det der, går vi ikke på en gang til.»

Direktivet prøver å berolige nordisk fagbevegelse og regjeringer

Det Johansson og svensk LO ikke stoler på, er følgende formuleringer i minstelønnsdirektivet:

- Etter artikkel 1.2 skal ikke direktivet endre medlemsstatenes kompetanse til å velge lovbestemt minstelønn, altså at minstelønn skal beskyttes gjennom kollektive avtaler eller en kombinasjon.
- Etter artikkel 1.3 skal ikke direktivet pålegge et medlemsland der lønnsfastsettelsen er sikret eksklusivt gjennom kollektive avtaler å innføre lovbestemt minstelønn.

Hvorfor mobiliserer likevel både svensk og dansk fagbevegelse mot direktivet? De frykter EU-domstolen

Fordi de vet av bitter erfaring at EU-domstolen ikke dømmer kun ut fra formuleringene i et direktiv og slett ikke ut ifra EU-kommisjonens løfter. Begrunnelsen for innføringen gis i direktivets fortale punkt 1, 2, 3 og 4. (Alle EU-direktiv innledes med en punktvis fortale som begrunner artikkelene.) Direktivet er en direkte oppfølging av EUs sosiale charter, der alle arbeidere skal ha ei lønn tilstrekkelig for en brukbar levestandard for dem og deres familier. Gjengitt i fortalens punkt 1.3. Dette foranlediger direkte inngrep i lønnsdannelsen.

I Sverige, Danmark og Norge er det ingen grense for underbetaling dersom du ikke er organisert eller omfattet av en allmenngjørt minstelønn. En arbeider i Danmark eller Sverige kan gå til sak og si at jeg ikke får min rett oppfylt. Da er det EU-domstolen som avgjør til syvende og sist, og det er ganske sannsynlig at de ikke bare vil se på teksten i selve direktivet, men også charteret som direktivet springer ut fra og er gjengitt i direktivets fortale.

Pålegger regjeringen å gripe inn i lønnsfastsettelsen

Direktivets artikkel 4.2 sier at dersom tariffdekningen er under 70 prosent skal det lages en plan for å styrke kollektive forhandlinger. Enten lovbestemt eller ved en trepartsavtale. Den skal notifiseres (forhåndsgodkjennes) til EU-kommisjonen. Dette er en direkte inngripen i det nordiske systemet der lønn er en sak mellom partene. Pålegg om at regjeringen skal være part er i strid med den norske, svenske og danske modellen.

Det forhandles fortsatt

Mot Danmark og Ungarns stemmer vedtok ministerrådet forslaget til EUs minstelønnsdirektiv 6. desember 2021. Nå skal det forhandles mellom rådet, EU-kommisjonen og EU-parlamentet om den endelige ordlyden som er ventet avklart første halvår 2022. EU-parlamentet går enda lenger i å gripe inn i den nordiske modellen enn EU-kommisjonen. De vil ha statlig inngripen allerede dersom tariffdekningen er under 80 prosent. Og de vil fastsette hvor stor minstelønna skal være. Det er ingen forståelse for den nordiske modellen verken i EU eller i euro-LO.

Ikke EØS-relevant?

Den norske regjeringen mener direktivet ikke er EØS-relevant. Men endelig standpunkt vil de først ta når teksten er klar. Regjeringen har ikke begrunnet hvorfor direktivet ikke er EØS-relevant. Men det må være fordi regjeringen mener lønn er utenfor avtalens virkeområde. På samme måte som mange EU-land mener direktivet er i strid med Traktaten om den europeiske unions funksjonsmåte artikkel 153.5 (Lisboatrakten): «Bestemmelsene i denne artikkel får ikke anvendelse på lønnsforhold, rett til å organisere seg, streikerett eller rett til lockout.»

Svensk LO mener avtalen er i strid med traktaten. Den danske faglige alliansen er mot direktivet, og krever at Danmark tar saken til EU-domstolen for traktatbrudd.

EU-kommisjonen mener at det først er når nivået på minstelønna bestemmes at traktaten brytes. Det vil de nok også mene angående Norges syn om at direktivet er utenfor EØS-avtalen. Det kan fort bli EU-domstolen og EFTA-domstolen som avgjør.

Gradvis utvides EUs makt der ingen trodde EØS-avtalen skulle virke

EUs minstelønnsdirektiv er ett av flere direktiv som griper direkte inn i lønns- og arbeidsbetingelser. Snart kommer European Labour Authority (ELA) til EØS, der EU vil skaffe seg nok et byrå med makt internt i Norge. På trygder og lønn som både i Norge og EU har vært medlemslandenes domene helt og holdent.

Det er akkurat lagt fram et direktivforslag om plattformarbeidere. Der er det EU som definerer skillet mellom arbeidstaker og sjølstendig næringsdrivende/enkeltmannsforetak. Når det nå strammes inn overfor bemanningsbransjen, så vil vi få mange falske sjølstendige. Da er det vi og ikke EU som må kunne avgjøre hvem som er ekte og hvem som er falske.

Noter

- 1 Dagsavisen 04.01.22, <https://www.dagsavisen.no/nyheter/2022/01/04/svensk-lo-er-rasende-stopper-pengene-til-europeisk-fagbevegelse-etter-forslag-om-minstelonn/>
- 2 Arbetet.se 20.12.21, <https://arbetet.se/2021/12/20/minimilonerna-lo-drar-in-sitt-stod-till-europafacket/>

Overkjører Norden

LO i Sverige freser mot at euro-LO (DEFS) støtter minstelønnsdirektivet.

Et stort flertall i Den europeiske faglige samorganisasjonen, også kjent som euro-LO (DEFS/ETUC), støtter innføring av minstelønnsdirektivet. Svensk LO har svart med å stanse kontingentinnbetalingene til DEFS. «Å betale til en organisasjon som motarbeider oss, det går ikke», sier forhandlingssekretær Torbjörn Johansson.¹

Så langt har dansk og norsk LO ikke vist tegn til at de vil holde tilbake kontingenten for å vise solidaritet og markere protest. Alle tre land er enige om at minstelønn er en katastrofe for den nordiske modellen. Bekymringa gjelder ikke bare at direktivet slår inn ved manglende tariffdekning, men enda mer hvordan EU-domstolen vil konkludere hvis det blir reist sak fra en eller flere ansatte uten tariffavtale. Da kan minstelønnsdirektivet slå inn på tross av vakre ord om at kollektive avtaler skal respekteres.

EØS-relevans må avvises

EUs minstelønnsdirektiv blir et tema på LO-kongressen i mai, enda det hittil ikke er merket som «EØS-relevant». LO bør forlange av arbeidsminister Hadia Tajik at hun slår fast at Norge aldri vil akseptere direktivforslaget som EØS-relevant. Slik er det mulig å stenge døra for direktivet i Norge en gang for alle. Det er en mulighet som EU-medlemmet Sverige ikke har.

Som i Norge, skortet det ikke på løfter om at et EU-medlemskap ikke ville berøre arbeidslivet i Sverige forut for folkeavstemningen i 1994. Daværende EU-kommissær Padraig Flynn sendte i november 1993 et brev til den svenske arbeidsministeren Börje Hörnlund (c) der Flynn lovte at «Maastrichtavtalen ikke på noen måte krever at svensk praksis på arbeidsmarkedet endres». Lovnaden har ikke stått seg.

Note

¹ Arbetet.se 20.12.21, <https://arbetet.se/2021/12/20/minimilonen-na-lo-drar-in-sitt-stod-till-europafacket/>

Arbeidsmyndigheten ELA rykker innpå

EU-byrået European Labour Authority har til særlig oppgave å støtte opp om den frie flyten av arbeidskraft og tjenester.

Av Jan R. Steinholt

I likhet med det kommende EU-direktivet om minstelønn, har arbeidsmyndigheten European Labour Authority (ELA) sitt utspring i EUs sosiale pilar, vedtatt i 2017. ELA ble etablert i Bratislava i 2019, og vil være i full drift i 2024.

Arbeidsmyndigheten, som er et nytt EU-byrå¹ med noen utvidede fullmakter, har allerede gjennomført parallelle inspeksjoner av transportselskaper i europeiske land som Belgia, Italia, Slovakia og Romania. Omfattende retningslinjer for slike samordnede inspeksjoner er utarbeidd.²

Arbeidskraftmobilitet

Byrået har til særlig oppgave å støtte opp om den frie flyten av arbeidskraft og tjenester. Retningslinjene erkjenner at «den økte arbeidsmobiliteten innenfor EU og de vedvarende økonomiske og sosiale forskjellene bidrar til å øke problemene i forbindelse med grenseoverskridende arbeidskraftmobilitet i EU». Følgelig er det «et voksende behov for samordnede og felles inspeksjoner, især på områder som misbruk i forbindelse med utstasjonering, falsk status som selvstendig næringsdrivende, svikaktige postkasseselskaper, svikaktige vikarbyråer og svart arbeid», heter det.

På overflaten høres mye fint ut. Varierende grad av samarbeid mellom arbeidslivsmyndighetene og forskjellig rettspraksis i ulike land, der bevis for arbeidskriminalitet i ett land ikke alltid regnes som gyldig bevismateriale av et annet lands rettsvesen, er blant problemene ELA skal adressere.

EU-byrået ELA ble etablert i Bratislava i 2019, og vil være i full drift i 2024. (Illustrasjon: Skjermbilde fra ELAs video «European Labour Authority».)

Meklerrolle

En av byråets viktigste oppgaver er å mekle mellom land som er uenige seg imellom når det gjelder lønns- og arbeidsvilkår for utstasjonerte arbeidere og «mobil» arbeidskraft. Slik mekling kan også omfatte reise-, kost- og losjibestemmelser.

Byrået skal bekjempe arbeidskriminalitet og understøtte den frie flyten av arbeidskraft på det indre markedet. Det er formulert slik i fortalen til forordningen (pkt. 15):

«For å sikre at enkeltpersoner og arbeidsgivere kan nyte godt av et rettferdig og effektivt indre marked, bør myndigheten (ELA) støtte medlemsstatene i å fremme mulighetene for arbeidskraftmobilitet eller for å yte tjenester og foreta ansettelser overalt innenfor Unionen».

Tanken er at denne «mobiliteten» bør foregå under noenlunde rettferdige lønns- og arbeidsforhold, noe byrået med sine 140 ansatte skal bidra til å fremme. Hva som til enhver tid er «rimelig og rettferdig», ligger i minstestandardene i ulike EU-direktiver.

En naturlig kommende oppgave vil være å påse at det nye minstelønnsdirektivet (se egen artikkel i dette heftet) blir etterlevd. Direktivets hovedsiktemål er at alle arbeidstakere skal ha ei

minstelønn som enten er tariffmessig avtalefestet (også i form av allmenngjøring) eller lovbestemt.

Prosedyrer for tvisteløsning

Enn så lenge har ikke byrået beslutningsmyndighet. Men en ikke-bindende henstilling fra ELA skal tillegges stor vekt av nasjonale myndigheter. I løpet av tre måneder skal myndighetene i de berørte landa rapportere tilbake til ELA om hvordan de vil iverksette byråets forslag til løsning.

I november 2021 vedtok ELA prosedyrene for mekling og tvisteløsning.³ Som eksempel på hva den nye meklingsprosedyren omfatter, vises det til at «ELA vil for eksempel kunne mekle uoverensstemmelser mellom to medlemsland som dreier seg om minstelønn og arbeidstid i situasjoner med grensekryssende arbeid».

Det kan tenkes situasjoner hvor for eksempel det litauiske og det norske arbeidstilsynet er uenige om hvordan allmenngjøringsbestemmelsene i fiskeindustribedrifter skal forstås for litauiske sesongarbeidere i Norge. Hvis litauiske myndigheter klarer å sannsynliggjøre at lønns- og arbeidsvilkårene i arbeidsavtalen med et litauisk bemanningsbyrå «samlet sett» er gunstigere enn det som ligger i den norske allmenngjøringsforskriften, kan ELA for eksempel mene at allmenngjøringsbestemmelsen ikke skal komme til anvendelse. Det foreligger nemlig en slik fravikelsesklauseul i den norske forskriften.⁴

Minstelønnsdirektivet lurer i buskene

En framtidig kobling til EUs minstelønnsdirektiv ligger i kortene, også om Norge avviser at direktivet er relevant og legger ned veto i EØS. For hva skjer hvis en EU-borger ansatt i et av de nye app-selskapene forlanger minstelønn i Norge, og får støtte fra myndighetene i landet der vedkommende er statsborger? Hvis ELA-mekling ikke fører fram, kan slike saker havne for de nasjonale domstolene, som igjen kan be EFTA- eller EU-domstolen om en såkalt rådgivende uttalelse.

Norske myndigheter stiller seg positive til å ta ELA-forordningen inn i EØS-avtalen, samtidig som de – så langt – avviser at minstelønnsdirektivet er relevant. Slik risikerer Norge å lage ris til egen bak.

Det norske arbeidstilsynet har allerede samarbeidsavtaler

med flere østeuropeiske land. Det er igangsatt et eget tverretatlig samarbeidsprosjekt mellom Norge og Litauen, som også omfatter Arbeids- og velferdsetaten, politiet og Skatteetaten. Et mål er å utvikle et tverretatlig samarbeid om konkrete tilsynssaker.⁵

Kampen mot svart arbeid og sosial dumping foregår på mange plan, og kan ofte være vel så effektiv når den foregår på bilateral basis. EU-perspektivet er at den frie arbeidsflyten kommer først, dernest skal man lappe på de sosiale problemene og uverdige arbeidsforhold som følger med. For en fagbevegelse verdt navnet er utgangspunktet motsatt. Arbeidskamerater fra andre land skal ha sikre og gode lønns- og arbeidsvilkår når de kommer hit, fortrinnsvis gjennom tariffavtaler.

Erfaringa med EU-byråer er at de gradvis får utvidet sin myndighet og sine fullmakter som overnasjonale forvaltningsorganer. EFTA-statene i EØS-komiteen avgjør om regelverk fra EU bør inn i EØS-avtalen. Om Norge og Island godtar at ELA får en rolle i våre land, står døra på gløtt for minstelønnsdirektivet.

Noter

- 1 Forordning (EU) 2019/1149 om opprettelsen av arbeidsbyrået ELA.
- 2 «Retningslinjer for samordnede og fælles inspeksjoner», ELA desember 2020, https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2021-07/DA_Guidelines-for-concerted-and-joint-inspections.pdf
- 3 ELA 29.11.21, <https://www.ela.europa.eu/en/news/procedures-eu-member-states-labour-mobility-dispute-mediation-and-cooperation-agreement-solvit>
- 4 Forskrift om delvis allmenngjøring av tariffavtale for fiskeindustribedrifter, <https://lovdata.no/forskrift/2021-05-10-2072/§5>
- 5 «Strategi mot arbeidslivskriminalitet (2021–)», Regjeringen 08.02.21, <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/strategi-mot-arbeidslivskriminalitet-2021/id2831867/>

(Foto: Stortinget.)

Da EØS-avtalen ble vedtatt for snart 30 år siden, la Brundtland-regjeringen og stortingsflertallet til grunn at avtalen ikke ville ha konsekvenser av betydning for norsk arbeidsliv.

«Jeg ser at komiteen ikke tror at EØS-avtalen vil medføre store bevegelser på arbeidsmarkedet. Flertallet mener videre at slik fri bevegelse for personer neppe vil skape store problemer. Dette fordi det forutsettes at personer som tar permanent opphold i Norge, innretter seg etter norske lønns- og arbeidsvilkår.»

Daværende kommunalminister Gunnar Berge (Ap) i Stortingets EØS-debatt, 16. oktober 1992.

Seriøsitetsmodellene mot EØS-modellen

Oslomodellen og Skiensmodellen stiller seriøsitetskrav i offentlige anskaffelser, og nå skal regjeringen lage en Norgesmodell for hele landet. Overvåkingsorganet ESA mener derimot at flere av kravene som skal sikre seriøse leverandører bryter med EØS-avtalens frie konkurranse.

Av Morten Harper og Arne Byrkjeflot

Regjeringen kunngjorde arbeidet med Norgesmodellen 13. januar. Målet er «sunnere konkurranse og et mer seriøst arbeidsliv»¹. Blant kravene som nevnes er bruk av fagarbeidere og lærlinger, krav til språkerfardigheter og tiltak som gir bedre kontrollmuligheter. Det skal lages «nasjonale seriøsitetskrav for alle offentlige anskaffelser»², men det vil skje gradvis og først for bygg- og anleggsbransjen og renhold. Regjeringen sier den vil hente inspirasjon fra eksisterende innkjøpsmodeller, som Oslomodellen og Skiensmodellen.

I 2015 lanserte KS, Fellesforbundet, Byggenæringens Landsforening (BNL) og Direktoratet for forvaltning og økonomistyring (DFØ) anbefalte seriøsitetsbestemmelser til bruk innenfor bygg og anlegg. Fellesforbundet og BNL varslet i 2019 et ønske om at bestemmelsene skal bli en nasjonal standard – en «Norgesmodell». På denne bakgrunn har BNL og Fellesforbundet utarbeidet et utkast til reviderte bestemmelser.

Forslaget setter krav til medlemskap i leverandørregister, at minst 10 prosent av arbeidet skal utføres av lærlinger, minst 50 prosent av fagarbeidere, ansettelse i minst 80 prosent stilling, maks to ledd underleverandører (maks ett ledd ved delte entrepriser), begrenser bruk av innleie, samt krever betaling for reise, kost og losji. I forslaget er det lagt inn forbehold for å tilfredsstille EØS-avtalen, som at utenlandske arbeidere med utdanning er likestilt med norsk fagutdanning og at manglende lærlinger kan løses ved å bruke lærlinger fra Norge. Advokatfirmaet Wiersholm, som har vurdert forslaget på oppdrag fra KS, mener likevel at mange av

forslagene er tvilsomme i forhold til EØS-avtalen.³

Mafiabekjempelse må også være proporsjonal

Det har siden november 2019 foregått en skriftlig prosess mellom ESA – overvåkingsorganet for EØS – og Norge angående begrensninger for antall underleverandører.⁴ I forskriften om offentlige anskaffelser ble det i 2016 innført krav om at en entreprenør kan ha maksimalt to underleverandører. Kravet skal sikre bedre kontroll av virksomhetene og med arbeidsvilkårene. Ifølge ESA er bestemmelsen i strid med EU-direktivet om offentlige anskaffelser og EØS-avtalen.

ESA mener kravet begrenser den åpne konkurransen om offentlige anskaffelser, og at hensikten med bestemmelsen kan oppnås på måter som er mindre inngripende.

Sentralt i ESAs anførsler står Vitalidommen (C 63/18 Vitali). I sin kamp mot mafiaen hadde Italia fastsatt at de som fikk et offentlig anbud ikke kunne gi mer enn 30 prosent videre til underentreprenører. EU-domstolen sa at kamp mot økonomisk kriminalitet var et legitimt unntak fra EUs regler. Men loven besto likevel ikke proporsjonalitetstesten. Nemlig om det samme formål kunne oppnås ved mindre restriktive midler. Krav om nødvendighet og proporsjonalitet går igjen i EUs direktiv. Konkret mente domstolen at slike midler måtte vurderes fra sak til sak. Det var ulovlig å lage en lov som gjaldt alle offentlige anskaffelser.

Departementet svarer på Vitalidommen

Departementet har svart godt for seg til ESA. For det første mener de Vitalidommen ikke kan brukes mot den norske forskriften. Italias regelverk omfatter alle sektorer, de norske bestemmelsene bare bygning og renhold. Fordi kriminalitet her er spesielt utbredt. Det forklares at vedtaket er en følge av erfaring med at lange kjeder er uoversiktlige og vanskelig å kontrollere. At de kriminelle er blitt bedre organisert og nettopp opererer i de nederste ledd med fiktive fakturaer, hvitvasking og skatteunndragelser. At en vurdering fra sak til sak ikke vil være like effektiv, og i tillegg mer arbeidsom både for de som lager anbudet og de som vinner det. Departementet mener at dersom nasjonalstatene ikke selv kan vurdere hva som er nødvendig i kampen mot arbeidslivskriminalitet, så er unntakene i direktivene å anse som ugyldige og uten innhold.

ESA viker ikke en tomme

ESAs svarbrev i juni 2020 er usedvanlig krast. ESA avviser all argumentasjon fra departementet, og slår fast at forskriften er i strid med EØS-avtalen. Overvåkingsorganet ser forskjellen på norsk forskrift som gjelder bare i bygning og renhold og den italienske. ESA mener også formålet å bekjempe økonomisk kriminalitet, tilfredsstillende unntaksbestemmelsene i direktivene. De sier seg heller ikke uenig i at forskriften sikrer konkurranse om anbudene.

Men det holder ikke. Fordi forskriften etter ESAs mening ikke består proporsjonalitetstesten. ESA mener at formålet kan oppnås med mindre restriktive midler. Som EU-domstolen mener ESA det fra anbud til anbud skal vurderes om antall ledd skal begrenses eller ikke. Ut fra arbeidets karakter og hvilke firma som er involvert. Alternativt at det skal pålegges den som får anbudet å sørge for at det ikke blir kriminalitet lengre nede i systemet.

Det vil ganske opplagt ikke fungere, ansvaret blir uklart og pulverisert. Men om det vil fungere eller ikke er ikke ESA så opptatt av. Det som gjelder, er at det finnes mindre restriktive tiltak. Ikke om de fungerer.

ESA får blod på tann – går løs på Skiensmodellen og Oslomodellen

I juni 2020 sendte ESA også et nytt brev til regjeringen. Denne gang ber de om opplysninger om lokale kommunale vedtekter ved kommunale anskaffelser. De mest kjente er Skiensmodellen og Oslomodellen.

ESA går lenger enn å ta for seg antall ledd underleverandører. De stiller spørsmål ved krav til at alle transaksjoner skal skje over bankkonto. De stiller spørsmål ved krav om faste ansettelser. ESA mener det ikke kan kreves faste ansettelser når arbeidet er midlertidig.

Nesten alt arbeid i bygning er midlertidig i den forstand at de er helt avhengig av at bedriften får oppdrag og vinner anbud. Men likevel har det, før bemanningsbransjens inntog, vært bare faste ansettelser og heltidsarbeid. Overtallighet har vært løst ved at arbeidstakere lånes ut til de som får anbud, samt permittering og oppsigelser om nødvendig. Det er etter ESAs mening slett ikke sikkert at denne norske modellen består proporsjonalitetstesten.

Alvorligste angrep på arbeidslivet siden Lavaldommen

ESA angriper det nest viktigste verktøyet mot sosial dumping etter allmenngjøring og det viktigste verktøyet mot økonomisk arbeidslivskriminalitet. Regjering, kommuner, fagbevegelse og arbeidsgivere har stått sammen i forsvar for norsk forskrift og modeller uten å vike en tomme. I sitt svar til ESA i oktober 2020 argumenterer regjeringen for at seriøsitetsmodellene både er passende og nødvendige tiltak for å oppnå målet om å bekjempe arbeidslivskriminalitet, sosial dumping og uakseptable arbeidsvilkår.⁵

ESA opplyser nå i starten av februar at det ikke er gjort videre formelle skritt siden brevene i 2020, men at man fortsatt er i dialog med norske myndigheter. Hvis ESA ikke aksepterer de norske argumentene og lukker saken, kan ESA gi Norge pålegg om å avvikle eller endre bestemmelsene. Hvis dette avvises eller ikke følges opp fra norsk side, kan ESA reise sak for EFTA-domstolen. En dom her er bindende for Norge i EØS.

Noter

- 1 Regjeringen.no 13.01.22, <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/ny-norgesmodell-for-et-seriost-arbeidsliv/id2895366/>
- 2 Ibid.
- 3 «Vurdering av seriøsitetsbestemmelser», KS / Wiersholm 22.01.20, <https://www.ks.no/globalassets/fagomrader/forskning-og-utvikling/nyhetsaker/Juridisk-vurdering-av-seriøsitetsbestemmelser.PDF>
- 4 Anbud365 23.06.20, <https://www.anbud365.no/bransjer/bygg-og-anlegg/esa-maks-to-underleverandorer-er-brudd-pa-eu-reglene/>
- 5 LO-aktuelt 13.11.20, <https://emag-loaktuelt.lomedia.no/regjeringen-avviser-esa-6.509.743858.060fdf31c6>

Strømpriskrisa og industrien

Usikker framtid for norsk industri innenfor EUs energiunion og ACER.

Av Arne Byrkjeflot

I EUs strømmarked er det prisen på den siste kilowattimen som trengs for å få tilbud lik etterspørsel som bestemmer strømprisen. I dag er det gassprisen. Og ikke bare gassprisen. Men den dyreste gassprisen, LNG. I tillegg kommer prisen kraftverkene må betale for CO₂-kvoter.

Strømpriskrisa er ikke midlertidig

Når kull og mye atomkraft fases UT, er det ikke noe annet svar enn gass i alle de år før sol og vind kan dekke opp. Det vil bli mange år med høy gasspris. Kvoteprisen på CO₂ kommer i tillegg. I dag øker den strømprisen med om lag 30 øre/kWh. Og kvoteprisen vil fortsette å øke. Dette er ikke en midlertidig strømpriskrise.

Hvordan kunne Norge underlegge seg dette markedet?

Norsk kraft har en gjennomsnittskostnad i produksjon på 11,47 øre/kWh. Det er prisen norske kraftkommuner betaler for sin konsesjonskraft. Beregnet av NVE etter selvkostprinsippet. Norske kraftselskap bruker ikke en liter gass og betaler ikke ei krone for CO₂-kvoter. Likevel er pris til forbruker skyhøy i store deler av landet. Vi har fått et strømmarked der det ikke er noen sammenheng mellom kostnad og pris. Det er et ikke-fungerende marked. Det fungerer ikke i EU heller, men er en katastrofe i Norge.

EUs strømpris importeres gjennom utenlandskablene

Norge har 18 utenlandsforbindelser. Da skulle en kanskje tro at et par til eller fra ikke spiller så stor rolle. Men størrelsen må med i regnestykket. Linjene fra Norge til andre land kan overføre 8500 MW. Men det er ikke de 3800 MW som i all hovedsak går til Sverige som er problemet. Det nordiske kraftmarkedet hadde et overskudd

på kraft som holdt prisene nede.

Det er tilknytningen til EUs høyprismarked som er problemet. De to kablene, Nord Link til Tyskland og North Sea Link til England, mer enn fordoblet overføringskapasiteten. De fire kablene til Danmark og den ene til Nederland hadde en kapasitet på 2440 MW. De to nye kablene er på til sammen 2800 MW. Vi gikk fra tofelts til firefelts vei. Den ene kabelen til England er tillegg laget med enveiskjøring. Når bunnproppen fjernes, er det vanskelig å fylle opp badekaret.

Er subsidier en løsning?

I prinsippet kan subsidier løse problemet for husholdningene. Så lenge strømmen er 90 prosent offentlig eid, så kan overskudd overføres til forbrukerne. Men det er ikke enkelt. For eksempel er det bare 50 prosent av norske kommuner som har eierskap i norske kraftverk. Ingen parti vil forplikte seg til flere titalls milliarder over statsbudsjettet i ti år framover. Subsidier er en dårlig midlertidig løsning på et varig problem.

For industrien er subsidier ikke en gang en midlertidig løsning

Dagens støtteordninger kommer ikke næringslivet til gode. Gartnerier stenger ned, vaskerier og bakerier teller på knappene. Bare bønder gis støtte fordi landbruk ikke er en del av EØS-avtalen. Statsstøtte til alt annet næringsliv strir mot EUs konkurranseregler.

Mulig med støtte til de små bedrifter?

Det sies at mindre bedrifter kan få bagatellmessig støtte inntil 2 millioner kroner. Men når dette skal skje gjennom ei pakke til hundrevis av millioner, kanskje milliarder, så må det såkalt notifiseres. Det betyr at pakken må sendes til ESA for forhåndsgodkjenning. Vel verdt å prøve for ei regjering som vil utfordre handlingsrommet i EØS-avtalen.

Uten løsning for vår nøkkelindustri og for bygging av vår nye grønne industri

Ingen land i EU har en så stor andel av industri bygd på rimelig strøm som Norge. Det er Norges viktigste konkurransefortrinn. EUs strømpris vil stanse planene om å erstatte/minske bruk av fossil energi og råstoff i eksisterende industri. Både batterifabrikker og

Ovnshallen ved Alcoas smelteverk i Mosjøen.
(Foto: Jarle Vines, Creative Commons.)

satsing på hydrogen krever svært mye strøm. Strømprisen truer hele omleggingen av landet vårt.

Prosessindustrien sjøl sier ting rett ut

Nå kommer det klare signaler fra industrien. Dersom strømprisene blir høye fremover, blir det ikke noen nye aluminiumsverk i Norge, og det vil også spøke for omlegging til utslippsfri aluminiumproduksjon, sier energidirektør Ole Marius Løfsnæs i Alcoa Norway.¹

ELKEM krever regulering av vannmagasin og kontroll med strømekSPORTen. Industrien krever i sitt brev til NVE kontroll med utenlandskablene og reforhandling av avtalene. Industriaksjonen har krevd regulering av vannmagasinene og makspris for industrien.

Hva er mulig å gjøre innenfor EØS-avtalen, EUs energiunion og ACER?

Svaret fra olje og energiministeren har vært at markedet har tjent oss vel. Eneste løsning fra både regjering, NVE, Statnett og energi-bransjen er å bygge ut mer kraft. Og vente på energikommisjonen.

Hjelper det å bygge ut mer kraft?

Problemet er at vi har bygget så mye utvekslingskapasitet at all kraft

vi kan frigjøre eller bygge ut lett forsvinner ut av landet, uten å redusere norske kraftpriser. De to nye kablene til Tyskland og England har trukket ut bunnproppen.

Er makspris til industrien mulig?

Ikke så lenge prisen bestemmes på børsen etter markedsprinsipper bestemt gjennom EUs lovgivning som Norge har underlagt seg. Tidligere statssekretær for AP Trygve Tamburstuen mener at Norge må ta tilbake kontroll over kraftbørsen Nordpool fra det internasjonale investeringsselskapet Euronext, fjerne de 130 kraftselgerselskapene og la nettselskapene selge med utgangspunkt i kostpris. Det vil være en strømrevolusjon og et fullt oppgjør med EUs energiunion og ACER.

Regulering av vannmagasin og eksport?

Regulering av vannmagasin vil ikke løse strømpriskrisen, men hjelpe. De fleste vannmagasin er regulert i dag også. Med maks og minimum vannstand. Det som trengs, er å utvide denne til å gjelde hele året. Slik at vannstanden ikke skal gå under det som er normalt for årstiden. I 2021 fortsatte eksporten som før da vannmagasinene sørpå gikk under normalen i juni.

Struping av eksport strir mot både EØS-avtalen og EUs energiunion

EØS-avtalen forbyr kvantitative restriksjoner på eksport (artikkel 12). Da Norge tilsluttet seg EUs energiunion og ACER ble en samtidig underlagt regler for at kraftflyten over utenlandskablene skal kun styres etter markedet.

Men dette er likevel den reguleringen som har størst sjanse i EU-systemet. Den kan fattes for å sikre forsynings sikkerheten.

EØS-avtalens unntak i artikkel 13 og 112

Og til slutt har EØS-avtalen en unntaksklausul i artikkel 112. Dersom ikke dette er en situasjon der viktige samfunnsinteresser er truet, når kan den da brukes? Artikkel 112 sier:

«1. Dersom alvorlige økonomiske, samfunnsmessige eller miljømessige vanskeligheter som kan vedvare, er i ferd med å oppstå i en sektor eller innen et distrikt, kan en avtalepart ensidig treffe

egnede tiltak på de vilkår og etter den fremgangsmåte som er fastsatt i artikkel 113.

2. Slike beskyttelsestiltak skal med hensyn til omfang og varighet begrenses til det som er strengt nødvendig for å rette opp situasjonen. Det skal fortrinnsvis velges tiltak som forårsaker minst mulig forstyrrelser for denne avtales funksjon.

3. Beskyttelsestiltakene skal gjelde overfor alle avtaleparter.»

EØS-avtalen har også en unntaksklausul for restriksjoner i artikkel 13:

«Bestemmelsene i artikkel 11 og 12 skal ikke være til hinder for forbud eller restriksjoner på import, eksport eller transitt som er begrunnet ut fra hensynet til offentlig moral, orden og sikkerhet, vernet om menneskers og dyrs liv og helse, plantelivet, nasjonale skatter av kunstnerisk, historisk eller arkeologisk verdi eller den industrielle eller kommersielle eiendomsrett. Slike forbud eller restriksjoner må dog ikke kunne brukes til vilkårlig forskjellsbehandling eller være en skjult hindring på handelen mellom avtalepartene.»

Englandskabelen omfattes ikke av EØS-avtalen

Av alle strømkablene er North Sea Link den verste. Det er en ren eksportkabel til Europas høyeste strømpriser. Storbritannia er utmeldt av EU. Her gjelder verken EØS-avtalen eller ACER. Kabelen er regulert i en kommersiell avtale mellom Statnett og NSN Link.

Både for kabelen til Tyskland² og kabelen til England³ er det tatt forbehold i konsesjonen. Departementet «forbeholder seg retten til å endre vilkårene i konsesjonen dersom allmenne hensyn gjør dette nødvendig.» Videre skriver departementet om konsesjonene:

«Det følger av alminnelige forvaltningsrettslige regler at konsesjonsvedtak kan omgjøres dersom forutsetningene for vedtaket endrer seg vesentlig. Omgjøring etter alminnelige ulovfestede regler kan for eksempel være å vurdere dersom særlig tungtveiende hensyn knyttet til fremtidig organisering av kraftutveksling mot utlandet skulle tilsi det.»

Det er i tillegg inngått en avtale mellom Norge og Storbritannia der

man gjentar lignende forpliktelser som Norge har inngått med EU ved å slutte seg til EUs energiunion og ACER. Kapasitetstildeling skal etter artikkel 4 være markedsbasert og kan bare begrenses i nødsituasjoner.⁴

Dette kan det forhandles om etter avtalens artikkel 8. Fører ikke forhandlingene fram kan man etter artikkel 9 gå til oppsigelse med 12 måneders skriftlig varsel.

Finnes det et handlingsrom?

Kort fortalt er det flere handlinger som kan gjøres:

- Den lavest hengende frukten er englandskabelen North Sea Link. Regjeringen kan be om forhandlinger med krav om at det ikke skal være netto eksport over kabelen, og si opp avtalen om dette ikke fører fram.
- Det nest laveste hengende frukten er regulering av vannmagasin slik at netto eksport ikke skal skje når vannmagasin faller under normalen i et prisområde.
- Den høyest hengende frukten er innføring av makspris. Det krever et oppgjør med hele prisfastsettinga i EU gjennom børs basert på den dyreste kilowattimen. Men Frankrike har gjort det, og hvorfor kan da ikke Norge?
- Dessuten må EØS-avtalens unntaksklausul artikkel 112 prøves ut. Jeg tror ikke det er mange i Norge som ikke mener alvorlige samfunnsmessige interesser står på spill.

Noter

- 1 DN 26.01.22, https://www.dn.no/industri/strom/industriproduksjon/vindkraft/alcoa-frykter-utflagging-dersom-stromprisene-forblir-hoye-nedleggelse-av-produksjonen-pa-sikt/2-1-1149087?_l
- 2 Konesjon for kraftutveksling med Tyskland, OED 13.10.14, https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/oed/pdf_filer_2/utenlandskabler/vedtak_om_utenlandskonesjon_tyskland.pdf?id=2291930
- 3 Konesjon for kraftutveksling med Storbritannia, OED 13.10.14, https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/oed/pdf_filer_2/utenlandskabler/vedtak_om_utenlandskonesjon_storbritannia.pdf?id=2291935
- 4 Avtale mellom kongeriket Norge og Det forente kongerike Storbritannia og Nord-Irland om grensekryssende handel med elektrisitet og samarbeid om overføringsforbindelser, 16.09.21, <https://www.regjeringen.no/contentassets/68f7cf55304a47eebdad5453c0fbc5b/avtale-mellom-kongerike-norge-og-det-forente-kongerike-storbritannia-og-nord-irland-om-samarbeid-innen-elektrisitet.pdf>

EU's karbonskatt kommer

Gratisvoter fases ut. CO₂-kompensasjonen lever farlig

Kraftkrevende industri ser at verken høye produktpriser, gratisvoter eller CO₂-kompensasjon er varige ordninger. Dette er en industri med store investeringer. Skal de gjøres i Norge kreves det tilgang til rimelig strøm på lang sikt. Det er derfor ELKEM, ALCOA og IndustrieEL (Eramet, Celsa, Yara med mer) nå krever regulering. Fellesnevneren for deres forslag om regulering av vannmagasin, reforhandling av avtaler for utenlandskabler og strømekспорт er politisk kontroll.

Karbonskatt fra 2026

EU-kommisjonen har lagt fram sitt forslag om karbonskatt. Skatten skal innføres fra 2026. Tanken er å ilegge en skatt som gjør at import fra land med lavere avgifter på CO₂ skal ilegges en skatt som gir like CO₂-utgifter. EU-kommisjonen vil i første omgang innføre ordningen for sement, elektrisitet, gjødsel, jern, stål og aluminium. EU-parlamentet vil utvide ordningen. Eksempelvis også for hydrogen.

Samtidig skal gratisvotene, som både EUs industri og norsk industri har, fases gradvis ut. 10 prosent årlig fra 2026 til 2036. EU-parlamentet vil at alle gratisvoter skal bort innen 2028. Bortfall av gratisvoter øker kostnadene for store deler av industrien betydelig.

Et eksempel er den store norske silisiumindustrien

For hvert tonn silisium som produseres på et norsk smelteverk så blir det 4 tonn CO₂. Med en kvotepris på 100 euro/tonn betyr det at kostnadene øker med 4000 kr/tonn. Med en gjennomsnittlig salgspris på 20 000, er det 20 prosent mindre på bunnlinja. Omtrent lik strømkostnadene. Det arbeides med planer om å erstatte kull med biokull. Om disse planene lar seg gjennomføre er svært avhengig av forventningen til strømpris.

Å konkurrere utenfor EU blir umulig

Dersom karbonskatten fungerer, skal konkurransen innenfor EU bli lik. Men utenfor EU vil bedriftene ha så mye lavere CO₂-utgifter at det i praksis blir umulig å konkurrere. Norsk aluminiumsindustri leverer 97 prosent til EU og kan leve med

det. For gjødselsgiganten Yara og andre eksportbedrifter blir dette vanskelig. Det sterkest voksende markedet er ikke EU, men Asia. Vi risikerer at utviklingen i Norge stopper opp og skjer i andre deler av verden.

CO₂-kompensasjonen berger industrien i dag

CO₂-kompensasjonen er en støtteordning over statsbudsjettet. I 2021 var den på 3,9 milliarder kroner, i 2022 på 5,2 milliarder. Ordningen er laget for å hindre karbonlekkasje ved at landene får lov å kompensere for den del av økningen i strømpris som skyldes pris på CO₂-kvoter, men bare delvis. Det er EU som bestemmer hvilke bedrifter som får og hvor mye de kan få fra den norske staten. Den er nå godkjent for 76 norske bedrifter til 2030.

Logikken er at 75 prosent av den delen av strømprisen som skyldes pris på CO₂-kvoter kan kompenseres for utvalgte bedrifter. Det er ikke fastsatt for Norge hvor stor andel av kvoteprisen som slår over i strømpris. Thema Consulting har på oppdrag av direktoratet anslått 53 prosent, Sverige og Finland har fått bestemt 58 prosent.

En faktor på 50 prosent betyr at halvparten av prisen på CO₂-kvoter slår over i strømprisen. Med kvotepris på 80 euro/tonn betyr det 40 øre/kWh. Av dette subsidieres industrien med 75 prosent, altså 30 øre/kWh. Kraftintensive bedrifter med langsiktige kraftavtaler har aldri hatt lavere strømpris enn i dag.

CO₂-kompensasjonsordningen er usikker og midlertidig

Departementet skriver at på lengre sikt skal det også vurderes om CO₂-kompensasjonsordningen for kraftkrevende industri, som også har til formål å hindre karbonlekkasje, skal erstattes av den nye mekanismen.¹

Norsk Industri frykter at ordningen ikke står seg innenfor WTO-regelverket. Konkurrentland vil nok hevde at å betale karbonskatt når EUs industri får subsidiert strømpris er konkurransevridende. Det er også motstand innenfor EU fra land som ikke ser seg råd til så store subsidier som Norge, og mener det også skaper ulik konkurranse innenfor EU.

Note

1 EØS-notat 13.12.21, <https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2021/des/cbam/id2892034/>

Drosjesvingen uteblir

Regjeringen har lovet å stanse frislippet, men drosjenæringa er fremdeles like kaotisk og uregulert. Det er ESA som holder i rattet.

Av Jan R. Steinholt

Om Hurdalsplattformen er vag på flere punkter, så er den krystallklar hva drosjenæringa angår: Den ultraliberale taxireformen skal reverseres. Blant de mange konkrete tiltakene nevner Arbeiderpartiet og Senterpartiet eksplisitt at regjeringa vil:

- Stoppe frislippet i drosjenæringen.
- Gjeninnføre ordningen med fylkeskommunal antallsregulering.
- Sørge for tilknytningsplikt til drosjesentral og generell driveplikt.

Krav om sentraltilknytning og gradvis reduksjon i løyvetallet (antallsregulering) er det logiske stedet å starte, dernest at app-tjenester av typen Uber, Bolt og Yango uten plikt til å holde vognparken i løpende drift, stenges ute.

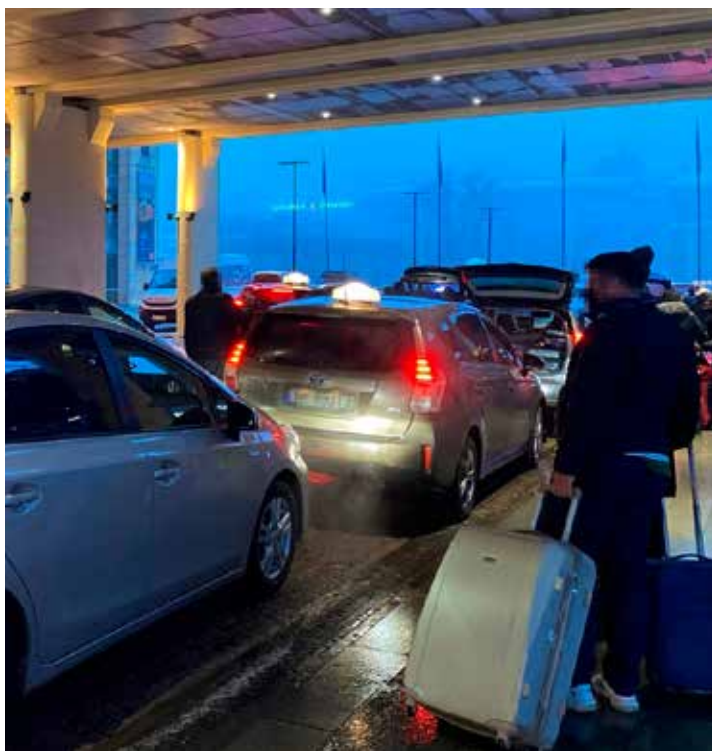
Antallet løyver fordobla i Oslo

Ved utgangen av 2021 var det registrert 12 281 taxiløyver. Før frislippet høsten 2020 var tallet 7649. Bare i Oslo har antall løyver blitt mer enn fordobla siden taxireformen ble innført av den forrige regjeringa. Når dobbelt så mange biler skal konkurrere om de samme turene, betyr det svelt i hel for sjåførene. Pandemien har gitt ekstra magre tider.

– Vi vil gjeninnføre krav om taxisentraler, lys på taket, taksameter og uniformerte sjåfører, garanterte Arbeiderpartiets nestleder Bjørnar Skjæran før valget i fjor høst. – Vi vil i gang med dette løpet av de første 100 dagene, siden det haster om vi skal rekke å redde taxinæringen før det går helt gæli, sa han da til E24¹.

Fortsatt fritt fram

Etter hundre dager hadde ingenting av dette skjedd. Fortsatt er det fritt fram for å søke taxiløyve hos fylkeskommunene, uten andre

Ventetida kan bli lang på holdeplassene når stadig flere biler konkurrerer om de samme turene. (Foto: Eivind Formoe / Nei til EU)

vilkår enn en registrert virksomhet, noenlunde plettfri vandel og «tilfredsstillende økonomisk evne».

«Du kan søke om så mange drosjeløyve du vil. Kwart løyve kostar 3400 kroner og kan berre bli brukt i drosjebilar», opplyser Vestland fylkeskommune på sine nettsider 25. januar².

Da vi tidlig i januar spurte fylkeskommunens avdeling for mobilitet og kollektivtransport om de har fått nye retningslinjer fra Samferdselsdepartementet etter regjeringsskiftet, var svaret benektende. Alt er som etter at liberaliseringsreformen ble innført i november 2020. Søknader om nye løyver strømmet inn i siste halvdel av desember 2021, fikk vi opplyst, men ser ut til å avta i det nye året. Trolig som følge av usikkerhet rundt hva samferdselsdepartementet har tenkt å foreta seg.

Uavklart om løyveregulering

Representanten Geir Jørgensen (R) etterlyste i Stortinget 19. januar hva regjeringa gjør for å oppfylle taxiløftene sine. Bortsett fra kommende krav til løyvehavere om at de må sørge for taklampe og bankgaranti, inneholdt svaret fra samferdselsminister Jon-Ivar Nygård ingenting konkret. Det helt sentrale spørsmålet om begrensnig av antall løyver står like uløst.

Til Magasinet for fagorganiserte sier Nygård at en regulering av antall løyver er noe som vil bli grundig vurdert, men at det krever lovendring. Videre forklarer han at antallsregulering av løyver «må også vurderes opp mot handlingsrommet etter EØS-avtalen og prinsippet om fri rett til etablering».³

ESA holder i rattet

Her er vi ved sakens kjerne. Taxireformen (frislippet) fra den forrige regjeringa var i høy grad inspirert og påskyndet av «grunngitte uttalelser» fra EØS-tilsynet ESA. Et behovsprøvd løyvesystem med antallsbegrensning og krav om sentraltilknytning går på tvers av etableringsfriheten i EØS-avtalen, mener ESA, som for tida presser Island til å liberalisere drosjenæringa etter samme modell som den norske.

– Om reglene i Norge skulle endres tilbake til det som gjaldt da ESA leverte sin grunngitte uttalelse, så tilsier uttalelsen at ESA vil se på det som EØS-regelbrudd, bekreftet kommunikasjonsrådgiver Stefania Reynisdottir i ESA overfor E24 den 8. august i fjor.⁴

14. februar meldte Samferdselsdepartementet at forslag til endringer i drosjeregulverket vil bli sendt ut på høring så fort som mulig. Hensikten er å «se om det er mulig å innføre enkelte krav for å sikre en seriøs bransje» på kort sikt. I pressemeldinga⁵ nevnes taksameter og dokumentasjonskrav for løyvehavere blant de konkrete tiltakene. Kjernepunkter som antallsbegrensning og tilknytning til drosjesentral er derimot ikke nevnt. Det er nettopp slike krav som krysser de røde linjene til ESA.

Høringsnotatet vil vise om regjeringa gjør vår skepsis til skamme og likevel tør å utfordre EØS-politiet. Men hvis tiltakene viser seg å være så puslete som signalene tyder på, må fagbevegelsen tvinge fram nærkampen med ESA som regjeringa unnsår seg. Den forestående LO-kongressen er en naturlig anledning.

Noter

- 1 «ESA sier de vil reagere på reversering av taxireformen», E24 08.11.21, <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/V1yG9W/esa-sier-de-vil-reagere-paa-reversering-av-taxireformen>
- 2 «Søk drosjeløyve», Vestland fylkeskommune, lest 25.01.22, <https://vestlandfylke.no/Kollektivogtransport/loyve-for-persontransport/sok-drosjeloyve/>
- 3 FriFagbevegelse 24.01.22.
- 4 E24 08.08.21, <https://e24.no/norsk-oekonomi/i/V1yG9W/esa-sier-de-vil-reagere-paa-reversering-av-taxireformen>
- 5 <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringen-stanser-frislippet-i-drosjenaringen-vil-stille-en-rekke-nye-krav/id2900936/>

Jernbanepakka – hva nå?

Regjeringa vrir seg unna løftene om å sikre forpliktende og varige unntak fra EUs fjerde jernbanepakke. Dialogen med EU er satt på vent, mens EØS-toget ruller videre.

Av Jan R. Steinholt

Tett oppunder jul, den 20. desember, avviste stortingsflertallet følgende forslag: «Stortinget ber regjeringen i EØS-komiteen ta initiativ til å oppheve vedtaket om innlemmelse av rettsaktene som inngår i EUs jernbanepakke IV.» Bare SV, Rødt, MDG og en enslig representant fra Senterpartiet stemte for forslaget. Forslaget ble «lagt ved protokollen».

Sammen med SV, Rødt og MDG har regjeringspartiene Ap og Sp solid flertall for å innfri jernbaneløftene de gikk til valg på. Alle fem partier sa før valget et bastant nei til innføring av jernbanepakka i Norge. Høyre-regjeringa til Erna Solberg gjennomførte et siste kupp rett etter at den hadde tapt valget, men før regjeringsskiftet. På møtet i EØS-komiteen 24. oktober sørget den for å lose jernbanepakka inn i EØS-avtalen ved hjelp av en billett utstedt av et parlamentarisk konkursbo. Men for EØS-komiteen var den gyldig nok.

Tyst i EØS-komiteen

Dermed var det ikke lenger mulig å benytte vetoretten. Samtidig åpner EØS-avtalens artikler 97 og 102 med flere for at en avtalepart kan forhandle ut regelverk til avtalen som den mener skaper problemer på områder som bør ligge under den suverene statens lovgivende kompetanse. EØS-komiteen skal i fellesskap «bestrebe seg på å finne frem til en gjensidig godtakbar løsning», heter det. EU er med andre ord like forpliktet til å imøtekomme norske eller islandske behov, som omvendt.

Det er på denne bakgrunn man må lese Hurdalsplattformen når den presiserer at regjeringa vil «så raskt som mulig gå i dialog med EU med mål om å sikre Norge unntak fra deler av bestemmelsene

Hurdalsplattformen til Ap/Sp-regjeringa lover unntak fra deler av EUs fjerde jernbanepakke. (Foto: Andre Benz, Unsplash.)

i EUs fjerde jernbanepakke».

EØS-komiteen er hovedarenaen for en slik dialog. Unntak fra direktivene og forordningene om konkurransetvang og underlegelse under EUs jernbanebyrå ERA kan bare vedtas der, ved enstemmighet. Det er alltid en risiko for at EU gjør seg vrang og sier nei. Men det er det uråd å vite hvis norske myndigheter ikke en gang tør spørre. Gitt den avgåtte regjeringas tvilsomme framferd, har Norge gode kort på hånden.

Første anledning til å la handling følge ord var møtet i EØS-komiteen 29. november, der EFTA-statene og EU rådslår. Så da gjorde vel Norges EU-ambassadør Rolf Einar Fife det tindrende klart at Norge ville ha varige unntak fra regelverket, spesielt når det gjelder kravet om obligatorisk konkurranseutsetting? Nei. I stedet fikk EU overrakt et eksemplar av Hurdalsplattformen.

«Dørene lukkes»

Samferdselsminister Nygård (Ap) og statsminister Støre har liten lyst til å føre en dialog med EU om varige unntak. «Nærkampen med EU om jernbanepakken avsluttet», var Aftenpostens overskrift 10. november i fjor¹. Som et hult ekko av tidligere samferdselsminister Hareide (KrF) hevder samferdselsministeren plutselig at regelverket i jernbanepakka – som Ap hele tida har vært imot – gir nødvendig handlingsrom.

Bare en måned etter tiltredelsen sa samferdselsminister Nygård

til Aftenposten at han «ikke uten videre så behov for å gå til EU og våre EØS/Efta-partnere for å sikre flere unntak»². Han vil først utnytte unntaksmuligheter og handlingsrom i regelverket til fulle. Regjeringa har riktignok avlyst konkurransene om trafikkpakkene 4 og 5 på Østlandet. Dette er imidlertid ikke et unntak fra regelverket, men en mulighet som ligger i overgangsbestemmelsene i EUs fjerde jernbanepakke, fram til 2023. Deretter er det EU-regelverket som gjelder fullt ut, og da er regelen at alle offentlige kjøp skal konkurranseutsettes.

Fagbevegelsen gir ikke opp håpet

Etter at samferdselsministeren og statsministeren i november sådde tvil om de ville følge opp sin egen regjeringserklæring, ba jernbaneforbundene LO innkalle til et «oppvaskmøte» med samferdselsministeren.

Da ble Norsk Jernbaneforbund (NJF) og Norsk Lokomotivmannsforbund (NLF) informert av representanter for regjeringa om at den vil arbeide for et handlingsrom innenfor EØS-avtalen og om at EØS-komiteen er informert om det norske synspunktet.

Med kongressvedtak fra LO i ryggen har Norsk Jernbaneforbund (NJF) og Norsk Lokomotivmannsforbund (NLF) stått i spissen for kampen mot innføring av jernbanepakka i Norge gjennom flere år. NJF vedtok på sitt landsmøte høsten 2021 at forbundet «forventer at vår nye regjering ... innleder forhandlinger med EU- og EFTA-partene om å ta jernbanepakka ut av EØS-avtalen».

Vil ha forpliktende unntak

Forbundslederne Jane B. Sæthre i NJF og Rolf Ringdal i NLF er mellomfornøyde med hvordan regjeringa har fulgt opp løftene så langt. De er skjønt enige om at ingen land har hatt suksess med innføring av konkurranseregimet på offentlig kjøp av togtransport, og er derfor glade for at trafikkpakkene på Østlandet er skrinlagt.

– Den oppmerksomheten motstanden mot jernbanepakka har fått, gir oss grunn til å tro at tiden vil jobbe for oss og ikke mot oss når det gjelder organisering av jernbanen framover, sier Jane B. Sæthre. – For oss er praktisk politikk viktigere enn prinsipper, og vi mener at det er mulig å håndtere unntak gjennom dialog og politiske beslutninger, sier hun til Vett.

Også NLF krever av regjeringa at Norge ikke blir bundet opp av

konkurransbestemmelsene i EUs fjerde jernbanepakke.

– Det som står i erklæringa fra Hurdal kan ikke tolkes som annet enn at EUs fjerde jernbanebakke ikke skal iverksettes i Norge. Vi er skuffet over at regjeringa så langt ikke har fulgt opp den lovede dialogen med EU. NLF mener at et eventuelt handlingsrom i EØS-avtalen må gi forpliktende unntak fra den fjerde jernbanepakka, sier Ringdal.

– Noe som også må gjelde ut over de ti årene det er mulig å ha direktekjøp-avtaler fram til 2033, legger han til.

Ingen ledig kupé med handlingsrom?

Dialogen med EU er satt på vent mens regjeringa prøver å finne en ledig kupé med handlingsrom på EØS-toget. Komitéflertallet i Stortingets transportkomité fra Ap og Sp sa det slik oppunder jul:

«Skulle det vise seg at det ikke er et tilstrekkelig mulighetsrom for å gjennomføre regjeringens politikk, må Norge sammen med de andre EØS-landene sikre at de aktuelle delene av EUs jernbanepakke IV ikke blir en del av norsk lovgiving.»³

Det å endre på innlemma forpliktelser i EØS-avtalen er en langvarig prosess som krever nitide forberedelser, påpeker Ap og Sp. Samtidig argumenterer de for at det påståtte mulighetsrommet innfor jernbanepakka først må finstudies og utprøves før man overleverer ønskelista til EU.

I realiteten betyr det å utsette den uunngåelige EØS-prosessen, som dermed vil trekke enda mer i langdrag. Dette er noe annet enn «å så raskt som mulig gå i dialog». Og i mellomtida finsliper EU på utfyllende regelverk med grunnlag i jernbanepakka, regelverk som vil gjøre «mulighetsrommet» i togkupeen enda trangere enn det allerede er.

Noter

- 1 Aftenposten 10.11.21, <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/mrzGJO/avlyser-naerkampen-med-eu-om-jernbanepakken>
- 2 Ibid.
- 3 Innst. 85 S (2021–2022), <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2021-2022/inns-202122-085s/>

Danskene utfordrer EU om busskabetasje

Norge har lenge vært et friområde for østeuropeiske turbusser, og det er grove brudd på lønns- og arbeidsvilkår i bransjen. Tidligere samferdselsministre fra Frp og KrF nektet å innføre nasjonale mottiltak – fordi det ville bryte med EØS-avtalen.

Av Jan R. Steinholt

En utenlandsk transportør kan bare frakte gods eller personer mellom to steder i Norge dersom det er spesielle grunner for det. Transportører fra EØS har likevel mulighet til å utføre midlertidig kabotasje i Norge, ifølge Vegdirektoratet. For godstransport er regelen opptil tre kabotasjeturer innen sju dager etter at grensekryssing fant sted.

På den norske regjeringens temasider heter det: «For persontransport utenfor rute kan kabotasje utføres *midlertidig* i Norge. Hva som menes med midlertidig er ikke nærmere spesifisert. For persontransport i rute, er kabotasje begrenset til innenlandstrekninger som er en del av en internasjonal rute.»¹

Smutthullet «midlertidig»

Kabotasje er tillatt for:

- Turbiltransport.
- Spesiell rutetransport når transportøren og oppdragsgiveren har en kontrakt.
- Rutetransport når det er en del av internasjonal rute og det er meningen å møte transportbehovet innenfor et bymessig område eller til og fra tilstøtende bymessige områder.

Utover dette kan kabotasje kun utføres på midlertidig basis, og dette er ikke nærmere definert. Hvorfor ordet «midlertidig» er vanskeligere å definere for buss enn for lastebil, virker mer enn merkelig. I praksis er det dermed fritt fram for utenlandske turbusselskaper

Rute- og turbusser er en viktig del av transportsystemet i det langstrakte Norge. (Foto: Øyvind Berg, Creative Commons.)

som kan påberope seg at de driver midlertidig på evigvarende basis. «Innføring av nasjonale tiltak vil (difor) ikkje vere i samsvar med EØS-avtalen», svarte samferdselsminister Jon Georg Dale (Frp) da han ble utfordra på dette i Stortinget i 2018.²

Danmark tør, Norge feiger ut

Annet var kanskje ikke å vente fra en statsråd i ei høyreregjering. Men så langt har heller ikke Ap/Sp-regjeringa og samferdselsminister Nygård tatt seg en tur innom «handlingsrommet» de ynder å snakke om.

Forskjellen er slående til EU-landet Danmark. Allerede i 2019 utfordret danskene den samme EU-forordningen (EF 1073/2009) om felles regler for adgang til det internasjonale markedet for transport med turvogn og buss. Færdselsstyrelsen (tilsvarer Vegdirektoratet) opplyser om at «(D)en danske fortolkning af reglerne, som er gældende fra 1. november 2019, er, at der lovligt kan udføres bus-cabotage i Danmark i syv sammenhengende dage pr. måned».

Sju dager i strekk i samme måned kan virke romslig, men er en klar begrensning. Danskene hadde sett seg lei på at «midlertidig» ble tolket som hele sommersesongen fra mai til oktober, og innførte derfor månedsbegrensningen.

Danmark står på sitt

Regelen har irritert EU, som sommeren 2021 ba Danmark legge vekk sin nasjonale fortolkning av EU-forordningen. Inntil videre står danskene på sitt.

Det har de også gjort tidligere på transportområdet. EU fremmet i 2013 sak mot Danmark for EU-domstolen fordi danskene insisterte på at lovlig kabotasje forutsatte et bestemt antall laste- og lossesteder. I 2018 ga EU-domstolen Danmark medhold i at medlemsstatene står fritt til å presisere uklare EU-regler, så lenge det skjer i samsvar med det såkalte forholdsmessighetsprinsippet.

Flaut er det dersom ei regjering fra Ap og Sp ikke tør å bruke busslomma i EØS-avtalen, når EU-medlem Danmark står fast på at EU-regelverket har vikeplikt.

Noter

- 1 Regjerings informasjonssider om internasjonal transport og kabotasje, oppdatert 12.10.2021.
- 2 Svar på skriftlig spørsmål fra Arne Nævra (SV) 20.08.2019.
<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=76844>

(Grafikk: Nei til EU.)

EØS deler befolkningen i tre

En meningsmåling viser at det er (litt) flere som foretrekker en handelsavtale med EU enn EØS-avtalen.

Målingen er en nasjonal representativ undersøkelse utført av Sentio på oppdrag fra Nei til EU, der 1011 personer er spurt i nettskjema (webomnibus) i perioden 28.–31. januar. Spørsmålet som ble stilt er: «Foretrekker du en handelsavtale med EU i stedet for EØS-avtalen?» Svarene fordeler seg på denne måten:

- Ja: 33,2 %
- Nei: 32,6 %
- Vet ikke: 34,1 %

Velferd og offentlige tjenester

Ifølge overvåkingsorganet ESA er det et problem at offentlige virksomheter ikke kan gå konkurs og at de heller ikke betaler skatt. Alt fra svømmehaller og kulturskoler til parkering og renovasjon kan da rammes av EØS-avtalens regler om såkalt ulovlig offentlig støtte.

Av Morten Harper

I Hurdalsplattformen løftes det fram at Støre-regjeringen vil ha tjenester nær befolkningen: «Alle innbyggere, uansett bosted, skal ha et godt tjenestetilbud i sitt nærmiljø. Regjeringen vil legge til rette for at folk kan bo der de vil, gjennom å sikre gode grunnleggende tjenester i hele landet.» Videre står det i plattformen: «Regjeringen ønsker en sterk og effektiv offentlig sektor som gir innbyggerne gode tjenester, valgfrihet og medbestemmelse. Grunnleggende velferdstjenester skal ikke kommersialiseres, og en ny regjering skal kraftig redusere omfanget av kommersielle aktører i velferden.»¹

For å ivareta gode offentlige tjenester, trengs det nok også at regjeringen følger opp en annen lovnad i plattformen, nemlig at «handlingsrommet i EØS-avtalen skal tas i bruk». Overvåkingsorganet ESA i Brussel, som håndhever EØS-avtalen, mener skattefritak og konkurserforbud gir offentlig virksomhet fordeler i konkurransen med private aktører, som er i strid med EØS-avtalen. ESA mener dette er ulovlig offentlig støtte.

Sektor for sektor

Det var i 2013 at ESA åpnet saken mot Norge, og i 2015 ba ESA norske myndigheter vurdere utskilling av tjenester med økonomisk aktivitet i selskaper som betaler skatt og kan gå konkurs. ESA hadde mottatt klager fra bedrifter som mente det var vanskelig å konkurrere med det offentlige.

Morten Harper er utredningsleder i Nei til EU

Renovasjon er en av mange sektorer som er berørt av EØS-tilsynet ESAs sak om offentlige tjenester. (Foto: Fagforbundet.no)

Solberg-regjeringen sendte svar i mai 2021.² Her avvises det at velferdstjenestene barnehage, kulturskole, SFO og eldreomsorg omfattes av EUs statsstøtteregler. Videre ønsker man ikke å innføre generelle tiltak om utskilling av virksomhet til egne selskaper eller generelle regler om skatteplikt.

Samtidig åpnet Solberg-regjeringen for en sektorvis gjennomgang der EU statsstøtteregler kan være brutt, og de ville forhandle med ESA om hvilke sektorer dette kan gjelde. Noen aktuelle sektorer som nevnes er havner, parkering, bredbånd og renovasjon.

Det er foreløpig uvisst hvordan Støre-regjeringen vil håndtere dette. Sektorvise tilpasninger vil være en prinsipiell seier for ESAs syn. Normalt må ESA påtale overfor Norge én og én sak der de mener det er brudd på EØS-reglene. Med en tilpasning som foreslått vil det bli mer utskilling av offentlige tjenester i de aktuelle bransjene, og norsk forvaltning gjør jobben med å følge opp reglene for ESA. Dette kan igjen føre til at tilbudet til innbyggerne blir dyrere og en del steder lagt ned.

Hjelmengutvalget

ESAs sak mot Norge skapte betydelig usikkerhet om rammene for offentlige tjenester. Svømmehall, SFO, kino og kulturskole var noen tjenester som kunne bli mye dyrere eller nedlagt.

Saken er fulgt opp med en rekke utredninger. Først oppnevnte regjeringen Hjelmengutvalget, som avga sin rapport i januar 2018.³

Flertallet mente at all offentlig virksomhet som også opererer på det private markedet, skal opptre som om de var private markedsaktører. For tjenester som ikke er lovpålagte, og på en eller annen måte kan sies å være i en konkurransesituasjon med private aktører, så skal kommunene innføre egne regnskap, beskattes på linje med private, ikke lenger ha noen rentefordel, prise inn alle fordelte kostnader og ha krav til overskudd. Dette gjelder tjenester som SFO (skolefritidsordning), svømmehall, kino, kulturskole, kantinedrift og gravstell.

Kommunenes sentralforbund (KS) mente at dette vil gi svært dyre offentlige tjenester, eller de ville bli ekstremt dårlige. Sannsynligvis vil mange tjenester måtte avvikles eller overlates til private. En rapport laget for KS viser at en SFO-plass kan komme til å koste 10 000 kroner per måned, et besøk i svømmehallen kroner 250 per person.⁴

Påvirker det samhandelen?

Konsulentbyrået Oslo Economics vurderte Hjelmengutvalgets forslag i to rapporter, den siste levert til Solberg-regjeringen i januar 2020.⁵ Oslo Economics er klare på at begrepet økonomisk aktivitet ikke omfatter tradisjonelle velferdstjenester som SFO, skole, kulturskole, barnehage, sykehjem og kommunale svømmehaller.

Begrenset kommersiell omsetning utenom ren kommunal drift mener de heller ikke rammes. Men er den merverdipliktige omsetningen over 5 millioner kroner skal det være eget regnskap, og er omsetningen over 12 millioner så skal virksomheten skilles ut som eget foretak.

Dette kravet om utskilling bare ut fra en omsetningsgrense, er ikke noe som EØS-avtalen pålegger. Et sentralt kriterium i EØS-avtalen er om den offentlige støtten påvirker samhandelen. Hvis samhandelen ikke er påvirket, er ikke støtten ulovlig selv om beløpet er mer enn for eksempel 12 millioner.⁶ Dette er praktisk viktig fordi en god del kommunal virksomhet ikke påvirker samhandelen med andre land.

Videre har det blitt påpekt av både KS og LO at EU-domstolen har lagt seg på en tolkning av kriteriet om samhandel som krever mer enn rent teoretiske påvirkningsmuligheter.⁷ Verken Hjelmengutvalget eller ESAs argumentasjon gjenspeiler at det skal mer til for at det er samhandelsvirkning og EØS-reglene griper inn. Her kan det ligge et handlingsrom for den nye regjeringen.

Noter

- 1 Hurdalsplattformen for en regjering utgått fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet 2021-2025, sitert fra punktene «Kommunal- og distriktpolitikk» og «Offentlig sektor», <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/hurdalsplattformen/id2877252/>
- 2 Pressemelding fra Kommunal- og distriktsdepartementet 04.05.21, <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/nfd/pressemeldinger/2021/foreslar-sektorvis-gjennomgang-for-a-lose-esa-saken-om-like-vilkar/id2847025/>
- 3 Ny rapport om like konkurransevilkår, Nærings- og fiskeridepartementet 23.01.18, <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/nfd/pressemeldinger/2018/ny-side/id2587387/>
- 4 *«Konkurranse på like vilkår» - hvilke samfunnsøkonomiske konsekvenser har dette for kommunesektoren?*, BDO/KS desember 2018.
- 5 «Andre rapport om Hjelmeng-utvalget klar», Nærings- og fiskeridepartementet 21.01.20, <https://www.regjeringen.no/no/dokumentarkiv/regjeringen-solberg/aktuelt-regjeringen-solberg/nfd/nyheter/nyheter-2020/andre-rapport-om-hjelmeng-utvalget-klar/id2686971/>
- 6 «Sammenligning av rapporter om samfunnsøkonomiske effekter av tiltak for å fremme like konkurransevilkår», BDO/KS august 2020.
- 7 «Unødvendig utskilling av offentlige tjenester», Nei til EU 11.02.20, <https://neitileu.no/aktuelt/unodvendig-utskilling-av-offentlige-tjenester>

Handel etter brexit

Storbritannia har styrket sin handelsbalanse overfor EU, både for varer og tjenester.

Britene forlot EU og EØS, og har inngått en ny handels- og samarbeidsavtale med EU. Brexit har ikke hatt noen markant negativ innvirkning på verdiskapningen i Storbritannia, viser en gjennomgang av britisk økonomi fra De Facto – Kunnskapscenter for fagorganiserte (Etter brexit, De Facto-notat 1:2022).

- Handelen med varer til EU gikk ned fra 2019 til 2020, men tok seg en del opp igjen i 2021. Et viktig poeng er at det er særlig importen som er redusert, mens eksporten fra Storbritannia til EU er ganske stabil. Dette har bidratt til å styrke Storbritannias handelsbalanse overfor EU.
- Næringsmiddelindustrien har blitt trukket frem som en sektor som spesielt har merket brexit. Men utviklingen i handel med laks er mer positiv, og det kan tyde på at fortellingen om at fisk skulle bli særlig hardt rammet av brexit, er overdrevet.
- For handelen med tjenester er bildet lignende. Vi ser at import er betydelig mer redusert enn eksport, noe som bidrar til å styrke den britiske handelsbalansen. At eksport er redusert mindre enn import, tyder på at selve markedsadgangen til EU er et mindre problem enn andre årsaker, for eksempel de som er knyttet til pandemien, og at mer av produksjonen går til hjemmemarkedet.
- Britisk BNP i tredje kvartal av 2021 er 2,1 prosent lavere enn i tredje kvartal 2019, da BNP var på sitt høyeste. Ved å analysere hvilke kvartaler som har vært preget av nedgang, ser det ut som om pandemien har spilt en betraktelig viktigere rolle for nedgangen enn brexit.